

Bartosz Kucharski

Wygaśnięcie umowy ubezpieczenia na skutek oświadczenia woli jednej ze stron na podstawie przepisów kodeksu cywilnego

W artykule omówiono przypadki wygaśnięcia umowy ubezpieczenia na skutek oświadczenia woli jednej ze stron. Na wstępie autor wyjaśnia terminologię i porządkuje kwestie wymagające omówienia, a następnie – powołując się na poglądy przedstawicieli doktryny i przepisy prawne – przedstawia i uzasadnia swoje stanowisko.

Zdaniem autora, przyznane ubezpieczającemu prawo odstąpienia od umowy ubezpieczenia, zawartej na czas dłuższy niż 6 miesięcy, w ciągu 7 lub 30 dni od zawarcia umowy (art. 812 § 4 k.c.) powinno być zastąpione prawem wypowiedzenia. Prawo ubezpieczyciela do wypowiedzenia umowy z przyczyn przewidzianych w umowie oraz z ważnych powodów (art. 812 § 5 k.c.) powinno być interpretowane zawężająco. Na przykład, kolejne szkody ubezpieczeniowe same przez się nie mogą stanowić ważnych powodów uzasadniających wypowiedzenie umowy ubezpieczenia. Prawo ubezpieczyciela do wypowiedzenia umowy lub określenia w umowie ustania odpowiedzialności na wypadek niezapłacenia przez ubezpieczającego składki w terminie jest uregulowane w art. 814 k.c. Według autora, pomimo wzajemnej natury umowy ubezpieczenia, przepisy o wykonaniu i skutkach niewykonania umów wzajemnych nie znajdują w tej sytuacji zastosowania.

Jedną z cech ubezpieczenia osobowego jest ograniczone prawo ubezpieczyciela do wypowiedzenia umowy przy bardzo szeroko zakreślonym podobnym prawie przyznanym ubezpieczającemu.

Słowa kluczowe: umowa ubezpieczenia, odstąpienie, wypowiedzenie, rozwiązanie, wygaśnięcie, zobowiązanie.

1. Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest omówienie sytuacji powodujących przedterminowe wygaśnięcie umowy ubezpieczenia wskutek oświadczenia woli jednej ze stron. Ze względu na ramy artykułu nie omówiono szczególnych przypadków dotyczących umów ubezpieczenia obowiązkowego oraz umów zawieranych za pomocą środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość.

Rozważania dotyczące *meritum* pojawiających się zagadnień wypada poprzeździć wyjaśnieniem terminologii oraz uporządkowaniem kwestii wymagających omówienia.

Umowa ubezpieczenia nie może być utożsamiana ze stosunkiem prawnym, który powstaje w wyniku jej zawarcia¹. Wygaśnięcie umowy ubezpieczenia na skutek oświadczenia woli jednej ze stron obejmuje odstąpienie od umowy oraz

¹ Por. Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 61–62; A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 1980, s. 19. Co do umowy ubezpieczenia tak np.

jej wypowiedzenie. Sformułowania te odnoszone są do umowy ubezpieczenia, ponieważ podobną terminologią posługuje się ustawodawca². W obu przypadkach chodzi jednak o ingerencję w stosunek prawny ubezpieczenia³. Sformułowania ustawowe można uznać za trafne o tyle, że terminy „odstąpienie”, „wypowiedzenie”, jak również „rozwiązanie” kojarzone mogą być z wygaśnięciem umowy, ale nie z unicestwieniem stosunku prawnego powstałego na skutek jej zawarcia⁴. Stosunek ten nie ulega zniesieniu, ale przekształca się w sposób zależny od tego, czy doszło do wypowiedzenia, czy do odstąpienia od umowy⁵.

W doktrynie wyrażono pogląd, że termin „rozwiązanie umowy” powinien być ograniczony do jej wygaśnięcia na skutek zgodnych oświadczeń woli stron. „Wypowiedzenie” oraz „odstąpienie” nie są objęte zakresem tego terminu, bowiem zarówno w przypadku wypowiedzenia, jak i odstąpienia wygaśnięcie umowy jest rezultatem wykonania uprawnienia kształtującego przez jedną ze stron i nie zależy od woli drugiej strony⁶. Ustawodawca nie jest jednak w tej materii precyzyjny⁷.

Dla porządku, katalog przyczyn powodujących przedterminowe ustanie stosunku ubezpieczenia i wymagających omówienia można za H. Ciepłą przedstawić w sposób następujący:

- 1) odstąpienie przez ubezpieczającego od umowy ubezpieczenia zawartej na okres dłuższy niż 6 miesięcy (art. 812 § 4 k.c.);
- 2) wypowiedzenie przez ubezpieczyciela umowy zawartej na czas oznaczony w przypadkach wskazanych w ustawie, a także z ważnych powodów określonych w umowie lub ogólnych warunkach ubezpieczenia (art. 812 § 5 *in fine* k.c.);
- 3) wypowiedzenie umowy ubezpieczenia przez ubezpieczyciela ponoszącego odpowiedzialność przed zaplaceniem składki lub jej pierwszej raty, gdy

W. Warkalno, *Prawo ubezpieczeniowe*, Warszawa 1974, s. 29; A. Wąsiewicz, Z. K. Nowakowski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Warszawa–Poznań 1980, s. 39.

² Por. brzmienie art. 812 § 4 i 5, 814 § 2, 816, 830 § 1–3 k.c.

³ G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych*, Warszawa 2007, s. 77.

⁴ Nieco inaczej A. Klein i G. Tracz, którzy sugerują, że wypowiedzenie i odstąpienie nie mają w ogóle wpływu na umowę, ale jedynie na stosunek prawny z niej wynikający i wskazują, że bardziej poprawne byłoby sformułowanie „odstąpienie od stosunku zobowiązaniowego”, por. A. Klein, *Ustawowe prawo odstąpienia*, Wrocław 1964, s. 166; G. Tracz, op. cit., s. 77 i podana tam literatura.

⁵ G. Tracz, op. cit., s. 78–79; T. Pajor, *Odstąpienie od umowy z powodu naruszenia zobowiązania*, (w:) *Europeizacja prawa prywatnego*, t. 1, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Warszawa 2008, s. 120.

⁶ Tak m.in. E. Drozd, *Rozwiązanie umowy przenoszącej własność nieruchomości*, (w:) *Obrót nieruchomości w praktyce notarialnej*, Kraków 1997, s. 6–7; G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych*, Warszawa 2012, s. 20–21 i podana tam literatura. A. Pyrzyńska proponuje, by znaczenie terminu „rozwiązanie umowy” zawęzić do samego skutku w postaci zakończenia umowy lub wygaśnięcia powstałego w wyniku jej zawarcia stosunku prawnego. A. Pyrzyńska, *Rozwiązanie umowy przez strony*, Warszawa 2000, s. 15–15.

⁷ Na przykład, przepisy art. 33, 49 i 65 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. Nr 1124, poz. 1152) obejmują terminem „rozwiązanie umowy” również jednostronną rezygnację ze stosunku prawnego ubezpieczenia.

- składka lub jej pierwsza rata nie została zapłacona w terminie (art. 814 § 2 zd. 1 k.c.);
- 4) wypowiedzenie umowy ubezpieczenia przez jedną ze stron w razie ujawnienia się okoliczności, która pociąga za sobą istotną zmianę prawdopodobieństwa wypadku, jeżeli druga strona zgłosiła żądanie odpowiedniej zmiany wysokości składki (art. 816 k.c.);
 - 5) wypowiedzenie przez ubezpieczającego umowy ubezpieczenia osobowego oraz wypowiedzenie przez ubezpieczyciela umowy ubezpieczenia na życie w wypadkach określonych w ustawie (art. 830 k.c.)⁸.

Katalog jest niepełny⁹, jednak gdy chodzi o wygaśnięcie umowy na skutek oświadczeń woli jednej lub obu stron może on wyznaczać porządek dalszych rozważań, z pewnymi zastrzeżeniami. Sytuacja z punktu 4) nie rodzi istotnych samodzielnych problemów prawnych i zostanie poruszona przy okazji omawiania wypowiedzenia umowy przez ubezpieczyciela z ważnych przyczyn. Punkt 5) w istocie dotyczy kilku przypadków wypowiedzenia umowy ubezpieczenia osobowego. Ze względu na wspólny zakres przedmiotowy przypadki te zostaną omówione łącznie.

2. Odstąpienie przez ubezpieczającego od umowy ubezpieczenia zawartej na ponad 6 miesięcy

Przepis art. 812 § 4 k.c. pozwala ubezpieczającemu odstąpić od umowy ubezpieczenia zawartej na czas dłuższy niż 6 miesięcy bez wyraźnych powodów. Jeżeli ubezpieczający jest konsumentem, prawo odstąpienia ograniczone jest 30-dniowym terminem od daty zawarcia umowy, jeżeli natomiast ubezpieczający jest przedsiębiorcą termin wynosi 7 dni. Odstąpienie od umowy ubezpieczenia nie zwalnia ubezpieczającego z obowiązku zapłacenia składki za okres, w którym ubezpieczyciel udzielał ochrony ubezpieczeniowej.

Przytoczona norma jest jedyną w kodeksie cywilnym, w której występuje – w odniesieniu do zakończenia przed terminem umowy ubezpieczenia – termin „odstąpienie”. Nowela z 2007 r. pozostawiła ją bez zmian¹⁰. Należy zauważyć, że nowela zastąpiła prawo odstąpienia od umowy przez ubezpieczyciela ponoszącego odpowiedzialność przed zaplaceniem składki w sytuacji, gdy składka nie została zapłacona w terminie – prawem wypowiedzenia umowy. Podobnie w noweli ustawodawca zrezygnował z terminu „odstąpienie od umowy” na rzecz prawa jej wypowiedzenia w art. 816 k.c., dotyczącym zakończenia umowy przez jedną ze stron w związku z żądaniem przez drugą stronę zmiany wysokości składki na skutek zmiany prawdopodobieństwa zaistnienia wypadku ubezpieczeniowego¹¹.

⁸ Por. H. Ciepla, (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga Trzecia, Zobowiązania*, t. 2, s. 729, Warszawa 2008.

⁹ Inne przyczyny wygaśnięcia umowy wskazuje m.in. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Bydgoszcz–Toruń 2006, s. 188.

¹⁰ Ustawa z dnia 12 kwietnia 2007 r. (Dz. U. Nr 82, poz. 557) określana dalej jako nowela z 2007 r.

¹¹ Por. art. 814 i 816 w brzmieniu sprzed i po nowelizacji z 2007 r.

W świetle powyższych uwag nasuwa się pytanie, czy w odniesieniu do uprawnienia ubezpieczającego z art. 812 § 5 k.c. ustawodawca słusznie pozostawił termin „odstąpienie od umowy”, czy może również w tym przypadku należało użyć sformułowania „wypowiedzenie”? Wątpliwości wynikają po pierwsze stąd, że odstąpienie w przeciwieństwie do wypowiedzenia działa zwykle *ex tunc*, tymczasem zawarte w drugim zdaniu art. 812 § 4 k.c. zastrzeżenie, zgodnie z którym odstąpienie nie zwalnia ubezpieczającego z obowiązku zapłaty składki za okres, w którym ubezpieczyciel udzielał ochrony ubezpieczeniowej, wskazuje na skutek *ex nunc*.

Po drugie, stosunki prawne o charakterze ciągłym, a taki stosunek rodzi zawarcie umowy ubezpieczenia¹², rozwiązywane są zwykle w drodze wypowiedzenia¹³. W przepisach dotyczących umów rodzących takie stosunki prawne ustawodawca stara się używać sformułowania „wypowiedzenie”. Na przykład najemca w razie wystąpienia wad przedmiotu najmu ma prawo do natychmiastowego wypowiedzenia umowy (art. 664 § 2 k.c.), inaczej niż sprzedawca w razie wystąpienia wad przedmiotu sprzedaży (art. 56 § 1 k.c.). Odstąpienie ze skutkiem *ex nunc* dopuszcza się przede wszystkim wobec prawa odstąpienia na podstawie ogólnych przepisów dotyczących wykonywania i skutków niewykonania zobowiązań wzajemnych. Autorzy dostrzegający możliwość odstąpienia ze skutkiem *ex nunc* starają się przy tym zachować dystynkcję pomiędzy odstąpieniem od umowy a jej wypowiedzeniem¹⁴.

Po trzecie, „odstąpienie od umowy ubezpieczenia” z art. 812 § 4 k.c. nawet, jeżeli *prima facie* wydaje się być przyznane stronie słabszej, nie ma istotnych cech konsumenckiego prawa odstąpienia od umowy zawartej na odległość lub poza lokalem przedsiębiorstwa¹⁵. W odniesieniu do przesłanek podmiotowych uprawnienia z art. 812 § 4 k.c. pojawia się pytanie, czy można mówić o prawie podobnym do konsumenckiego prawa odstąpienia, skoro ustawodawca chce

¹² M. Orlicki, *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002, s. 248–250.

¹³ Z. Radwański, *Uwagi o zobowiązaniach trwałych (ciągłych) na tle kodeksu cywilnego*, SC t. XIII–XIV, 1969, s. 260; A. Dyoniak, *Wygaśnięcie zobowiązania z innych przyczyn niż zaspokojenie wierzyciela*, NP 1985, nr 2, s. 52.

¹⁴ Wskazuje się, że celem odstąpienia jest doprowadzenie do sytuacji prawnej i faktycznej sprzedawcy zawarcia umowy, przy uwzględnieniu obiektywnych ograniczeń z tym związanych, podczas gdy celem wypowiedzenia jest takie określenie praw i obowiązków stron stosunku zobowiązaniowego, aby ich wykonanie doprowadziło do wygaśnięcia tego stosunku bez konieczności korekty spełnionych wcześniej świadczeń. Nie wydaje się, by szczególna cecha ubezpieczenia polegająca na tym, że zwrot świadczenia ubezpieczyciela w postaci ochrony ubezpieczeniowej jest niemożliwy, przynajmniej w sytuacji niezrealizowania się wypadku ubezpieczeniowego, uzasadniała użycie terminu „odstąpienie”, G. Tracz, *op. cit.* s. 94.

¹⁵ Po ostatnich zmianach, konsumenckie prawo odstąpienia dotyczące również umów ubezpieczenia zawieranych na odległość. Por. art. 16c ustawy z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1225). Niektórzy komentatorzy sugerują, że celem art. 812 § 4 k.c. jest właśnie przyznanie ubezpieczającemu uprawnienia podobnego do odstąpienia przez konsumenta od umowy zawartej na odległość lub poza lokalem przedsiębiorstwa. Tak M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia, Art. 805–834 k.c. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 115–116.

chronić wszystkich ubezpieczających niezależnie od ich statusu prawnego, a nie tylko ubezpieczających będących konsumentami?¹⁶

Natomiast w odniesieniu do przesłanek przedmiotowych odstąpienie konsumenckie uzasadnianie jest szczególnymi okolicznościami, które ograniczają zdolność konsumenta do świadomego i swobodnego decydowania o zawarciu umowy. Ubezpieczający ma jednak, poza konsumenckim prawem odstąpienia w razie zawarcia umowy ubezpieczenia na odległość, prawo odstąpienia we wszystkich innych sytuacjach. Czyżby ustawodawca uważał, że w stosunkach z ubezpieczycielem lub jego agentem każdy podmiot ograniczony jest w swojej zdolności do samodzielnego i swobodnego decydowania o zawarciu umowy, niezależnie od okoliczności jej zawarcia? Dla porównania, ustawodawca nie czyni podobnych założeń w odniesieniu do umów zawieranych z bankiem.

Podsumowując ten wątek wydaje się, że prawo z art. 812 § 4 k.c. nie ma cech odstąpienia i jest bardziej podobne do wypowiedzenia. Wątpliwe jest, czy ograniczenie możliwości skorzystania z tego prawa krótkim terminem w sytuacji, gdy ubezpieczyciel ma prawo zatrzymać składkę za okres, w którym umowa obowiązywała, uzasadnia użycie terminu „odstąpienie”. Oczywiście można powiedzieć, że problem ma znaczenie przede wszystkim teoretyczne, dotyczy kwestii terminologicznych i nie ma o co kruszyć kopii. Odróżnienie prawa wypowiedzenia umowy ze skutkiem natychmiastowym i prawa odstąpienia od umowy ma jednak istotny walor doktrynalny. Ponadto w odniesieniu do wypowiedzenia wątpliwe jest choćby odpowiednie stosowanie przepisów o odstąpieniu dotyczących wykonania umów wzajemnych. Można odnieść wrażenie, że ustawodawca, chcąc podkreślić rangę i natychmiastowy skutek uprawnienia przyznanego ubezpieczającemu błędnie użył terminu „odstąpienie” zamiast „wypowiedzenie ze skutkiem natychmiastowym”.

3. Wypowiedzenie przez ubezpieczyciela umowy ubezpieczenia zawartej na czas oznaczony w wypadkach wskazanych w ustawie oraz z ważnych powodów wskazanych w umowie lub w o.w.u.

Prawo ubezpieczyciela do wypowiedzenia umowy ubezpieczenia jest skonstruowane inaczej niż prawo odstąpienia służące ubezpieczającemu. Przepis art. 812 § 5 k.c. pozwala ubezpieczycielowi wypowiedzieć umowę ubezpieczenia zawartą na czas określony jedynie w przypadkach wskazanych w ustawie, a także z ważnych powodów określonych w umowie lub o.w.u. Regulacja ta rodzi przede wszystkim pytanie, czy ubezpieczyciel ma prawo wypowiedzieć umowę ubezpieczenia z przyczyn określonych w ustawie, poza szczególnymi przypadkami wymienionymi wyraźnie w przepisach kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia. W doktrynie podkreśla się, że wypowiedzenie sto-

¹⁶ Dodać można, że w odniesieniu do zawarcia umowy ubezpieczenia ustawodawca rozszerza ochronę konsumencką na przedsiębiorców będących osobami fizycznymi (art. 385¹–385³ k.c.), tymczasem w odniesieniu do omawianego prawa zakończenia umowy uznaje, że nawet taka ochrona byłaby niewystarczająca.

sunków prawnych o charakterze ciągłym, w szczególności zawartych na czas oznaczony, możliwe jest jedynie wyjątkowo. Umowy ubezpieczenia w zdecydowanej większości zawierane są na czas oznaczony¹⁷. Nie dotyczy to przede wszystkim umów ubezpieczenia na wypadek śmierci zawieranych na okres całego życia.

Pierwsza wątpliwość dotyczy ewentualnego stosowania do umowy ubezpieczenia art. 365¹ k.c., który pozwala każdej ze stron wypowiedzieć umowę rodzącą zobowiązanie bezterminowe o charakterze ciągłym. Odesłanie zawarte w art. 812 § 5 k.c. nie dotyczy art. 365¹ k.c., ponieważ zobowiązanie bezterminowe nie może być zawarte na czas określony. Reguła z art. 365¹ k.c. jest wyłączona również w odniesieniu do umów ubezpieczenia osobowego, a to z uwagi na ich terminowość. Wszystkie takie umowy, włączając zawierane na okres nieoznaczony umowy ubezpieczenia na życie (na wypadek śmierci), rodzą zobowiązanie terminowe¹⁸. Wypadek ubezpieczeniowy musi bowiem nastąpić, nie wiadomo jedynie kiedy. Sytuację tę opisuje łaciński zwrot *dies certus an incertus quando*.

Odesłanie z art. 812 § 5 k.c. oraz podobne odesłanie zawarte w art. 830 § 4 k.c.¹⁹ odwołują się wyłącznie do wskazanych w ustawie przypadków wypowiedzenia umowy, nie odnosząc się do odstąpienia od umowy. W szczególności nie obejmuje ono przepisów o odstąpieniu od umowy wzajemnej z uwagi na zwłokę lub niemożliwość świadczenia. Pytanie o stosowanie do umowy ubezpieczenia przepisów ogólnych o odstąpieniu od umowy wzajemnej z uwagi na zwłokę lub niemożliwość świadczenia rodzi się jednak przy okazji omawiania regulacji z art. 812 § 5 k.c.²⁰. Moim zdaniem, stosowanie przepisów o odstąpieniu od umowy wzajemnej z uwagi na niemożliwość świadczenia i zwłokę jest w odniesieniu do umowy ubezpieczenia wyłączone, pomimo jej wzajemności. Kwestia zostanie szerzej wyjaśniona dalej przy okazji rozważań dotyczących prawa

¹⁷ A. Wąsiewicz, *Umowa ubezpieczenia*, (w:) *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. 3, Bydgoszcz 1997, s. 115.

¹⁸ Tak m.in. W. Kamiński, *Niezapłacenie składki ubezpieczeniowej w terminie*, Prawo Asekuracyjne 2009, nr 4, s. 43.

¹⁹ Przepis ten ogranicza prawo wypowiedzenia umowy ubezpieczenia na życie przez ubezpieczyciela wyłącznie do przypadków określonych w ustawie. Będzie on przedmiotem analizy w dalszej części artykułu.

²⁰ Jak wiadomo, kwestia wzajemności umowy ubezpieczenia oraz stosowania do niej przepisów ogólnych o wykonaniu i skutkach niewykonania umów wzajemnych jest sporna. Przepisy te mogłyby odnosić się wyłącznie do niespełnienia przez ubezpieczającego jego świadczenia, to jest składki ubezpieczeniowej. Zgodnie z wypracowaną w nauce niemieckiej oraz akceptowaną przez większość polskiej doktryny przesłanki, niedochowanie tzw. powinności ubezpieczeniowych nie może być rozpatrywane jako niespełnienie zobowiązania i nie rodzi po stronie ubezpieczyciela roszczeń. Zob. m.in. M. Orlicki, *Umowa ubezpieczenia...*, s. 42; D. Fuchs, *Wybrane cechy umowy ubezpieczenia majątkowego*, Prawo Asekuracyjne 1999, nr 4, s. 42; tenże, *Umowa ubezpieczenia umową wzajemną, czy tylko dwustronnie zobowiązującą*, WU 1995, nr 7–9, s. 32–34; M. Krajewski, op. cit., s. 46–7; E. Kowalewski, op. cit., s. 238; K. Malinowska, *Wzajemność umowy ubezpieczenia w świetle orzecznictwa, ustawodawstwa i doktryny*, Prawo Asekuracyjne 2009, nr 3; B. Kucharski, *Przeniesienie praw z umowy ubezpieczenia*, Warszawa 2010, s. 41 i n. Zob. również wyrok SN z 20 października 2006, IV CSK 125/06, OSNC Zb. dodatku 2008, nr 1, s. 7 z głosem B. Kucharskiego, Glosa 2009, nr 1.

ubezpieczyciela do wypowiedzenia umowy z uwagi na nieuiszczenie składki ubezpieczeniowej w terminie.

Drugą sytuacją przewidzianą przez art. 812 § 5 k.c. jest wypowiedzenie przez ubezpieczyciela umowy ubezpieczenia zawartej na czas określony z ważnych powodów wymienionych w umowie lub o.w.u. W odniesieniu do tej kwestii przede wszystkim należy zgodzić się z J. Pokrzywniakiem, że ważne powody powinny być określone w sposób konkretny. Samo zastrzeżenie w umowie lub o.w.u. możliwości wypowiedzenia z ważnych powodów będzie zatem niewystarczające, jeżeli powody te nie zostaną skonkretyzowane²¹. Za taką interpretacją przemawia zarówno wykładnia literalna – ważne powody mają zostać zgodnie z brzmieniem przepisu określone w umowie lub o.w.u., jak również funkcjonalna – wypowiedzenie umowy zawartej na czas oznaczony przez przedsiębiorcę w zakresie prowadzonej przezeń działalności powinno być dopuszczalne jedynie w sytuacjach wyjątkowych i określonych w sposób niebudzący wątpliwości interpretacyjnych.

Inną kwestią jest, jakie powody mogą zostać uznane za ważne w rozumieniu ustawy. Już A. Wąsiewicz twierdził, że za powód uzasadniający wypowiedzenie umowy ubezpieczenia nie może być uznana szkoda częściowa, powodująca wypłatę odszkodowania²². Tym bardziej dotyczy to odmowy wypłaty odszkodowania²³. Zastrzeżenie możliwości wypowiedzenia umowy z tego powodu wykracza poza granicę swobody umów jako sprzeczne z istotą umowy ubezpieczenia, mającej zapewnić ubezpieczającemu w uzgodnionym okresie ochronę ubezpieczeniową na określonym poziomie²⁴.

W związku z niedopuszczalnością uznania szkody częściowej za ważny powód uzasadniający wypowiedzenie umowy ubezpieczenia można jednak postawić kolejne pytanie, a mianowicie, czy kilkukrotne szkody ubezpieczeniowe mogą być traktowane jako okoliczności istotnie zwiększające prawdopodobieństwo zaistnienia kolejnego wypadku ubezpieczeniowego, prowadzące do żądania podwyższenia składki na mocy art. 816 k.c. Wydaje się, że odpowiedź powinna być, co do zasady, negatywna. Inaczej będzie wtedy, gdy szkody okażą się

²¹ J. Pokrzywniak, (w:) M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego*, Warszawa 2008, s. 58.

²² A. Wąsiewicz, *Kilka uwag na tle funkcjonowania ogólnych warunków ubezpieczeń*, Prawo Asekuracyjne 1998, nr 4.

²³ J. Pokrzywniak, op. cit., s. 58.

²⁴ Podobne postanowienia o.w.u. były kwestionowane przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Sąd ten uznał za klauzule niedozwolone postanowienia zastrzegające możliwość wypowiedzenia w przypadku wystąpienia szkody, w przypadku wypłaty odszkodowania oraz w przypadku odmowy jego wypłaty. Dotyczyło to także klauzul zastrzegających prawo wypowiedzenia z opisanych powodów dla każdej ze stron z zachowaniem okresu wypowiedzenia. W uzasadnieniu podnoszono przede wszystkim, że opisywane przyczyny nie mogą być uznane za ważne w rozumieniu art. 812 § 5 k.c. Ponadto uprawnienie do wypowiedzenia umowy, nawet zastrzegane dla obu stron, postrzegane było jako służące interesom ubezpieczyciela, w niektórych przypadkach mogąc skłaniać ubezpieczającego do rezygnacji ze zgłaszania szkody w obawie przed wypowiedzeniem umowy: zob. P. Waszczak, *Klauzule niedozwolone w działalności ubezpieczeniowej*, Monitor Ubezpieczeniowy, nr 47, grudzień 2011.

powiązane z ujawnieniem konkretnych okoliczności istotnie zwiększających prawdopodobieństwo zaistnienia wypadku ubezpieczeniowego²⁵.

Według J. Pokrzywniaka, nie ma przeszkód, by ważne powody obejmowały uchybienia ubezpieczającego lub ubezpieczonego, dla których ustawodawca przewiduje odrębną sankcję²⁶. Pogląd ten trudno podzielić bez zastrzeżeń. Przepisy wprowadzające sankcje za niedopełnienie powinności ubezpieczeniowych wydają się być semiimperatywne. Umowa albo ogólne warunki umów mogą zapewne przewidywać sankcję mniej dotkliwą dla ubezpieczającego niż przepisy kodeksu, nie mogą natomiast zastrzegać sankcji dalej idącej. Z tych względów wątpliwe wydaje się wprowadzenie prawa wypowiedzenia umowy przez ubezpieczyciela w razie zatajenia przez ubezpieczającego lub ubezpieczonego okoliczności mającej wpływ na ocenę ryzyka²⁷. Podobnie niedopuszczalne wydaje się zastrzeżenie prawa wypowiedzenia umowy w razie niezawiadomienia ubezpieczyciela o wypadku w określonym w umowie lub o.w.u. terminie²⁸, niewywiązania się przez ubezpieczającego lub ubezpieczonego z obowiązku ratowania przedmiotu ubezpieczenia²⁹, ewentualnie w razie wyrządzenia szkody umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa³⁰.

4. Wypowiedzenie przez ubezpieczyciela umowy ubezpieczenia w razie niezapłacenia składki w terminie

Przepis art. 814 § 2 k.c. przyznaje ubezpieczycielowi prawo wypowiedzenia umowy ze skutkiem natychmiastowym, jeżeli ponosił on odpowiedzialność przed opłaceniem składki lub jej pierwszej raty, a składka lub jej rata nie zostały zapłacone w terminie. Jak wcześniej wskazano, przed nowelą z 2007 r.

²⁵ Na przykład, w wyroku SN z 12 grudnia 1997 r., II CKN (opubl. OSNC 1998, nr 6, poz. 10) większa niż przewidywana przez ubezpieczyciela szkodowość kopalni nie została uznana za okoliczność uzasadniającą podwyższenie składki w sytuacji, gdy szkodowość wynikała z możliwości samozapłonu znanej na etapie zawierania umowy.

²⁶ J. Pokrzywniak, op. cit., s. 59.

²⁷ Przepis art. 816 k.c. pozwala w takim razie zwiększyć składkę. Dopuszczalność wypowiedzenia umowy w razie naruszenia obowiązku deklaracji można rozważać jedynie w sytuacji, gdy ubezpieczyciel jest w stanie udowodnić, że wiedząc o określonej okoliczności w ogóle nie zawarłby umowy ubezpieczenia. Por. art. 816 k.c. § 2 k.c. w brzmieniu sprzed noweli z 2007 r. Por. również rozważania M. Krajewskiego, którego zdaniem art. 815 § 3 wyklucza stosowanie do umowy ubezpieczenia przepisów o błędzie, M. Krajewski, op. cit., s. 129.

²⁸ Przepis art. 818 § 3 k.c. pozwala jedynie zmniejszyć świadczenie w razie naruszenia tego obowiązku z winy umyślnej, jeżeli naruszenie przyczyniło się do zwiększenia szkody lub uniemożliwiło ustalenie okoliczności i skutków wypadku.

²⁹ Przepis art. 826 § 3 k.c. zwalnia ubezpieczyciela z odpowiedzialności, jeżeli ubezpieczający naruszył obowiązek ratowania przedmiotu ubezpieczenia umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa.

³⁰ Przepis art. 827 k.c. zwalnia ubezpieczyciela z odpowiedzialności za szkody wywołane przez ubezpieczającego umyślnie i na skutek rażącego niedbalstwa. W związku z brzmieniem tego przepisu możliwe wydaje się zastrzeżenie umowne, że w wypadku wyrządzenia szkody umyślnie lub wskutek rażąco niedbały ubezpieczyciel wypłaci odszkodowanie, następnie będzie miał jednak prawo wypowiedzieć umowę. Zastrzeżenie prawa wypowiedzenia po wypłacie odszkodowania, podyktowanej względami słuszności nie wydaje się natomiast dopuszczalne. Trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której ubezpieczyciel, wypłacając odszkodowanie za szkodę wyrządzoną umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa ze względów słuszności, byłby w przyszłości narażony na podobną sytuację.

w art. 814 § 2 była mowa o prawie ubezpieczyciela do odstąpienia od umowy, obecnie przepis stanowi o prawie do jej wypowiedzenia ze skutkiem natychmiastowym³¹. Konsekwencje wypowiedzenia wydają się być takie same, jak na gruncie art. 812 § 5 k.c. Wykonanie prawa kształtującego wywołuje skutek *ex nunc*, o czym przesądza wskazane w przepisie prawo ubezpieczyciela do żądania zapłaty składki za okres, w którym ponosił odpowiedzialność.

D. Fuchs trafnie wskazuje, że niedopuszczalne jest zastrzeżenie w umowie lub ogólnych warunkach ubezpieczenia skutku dalej idącego, tzn. zastąpienie prawa do wypowiedzenia automatycznym wygaśnięciem umowy ubezpieczenia z chwilą niezapłacenia składki. Wskazuje na to art. 814 § 3 k.c., który przewiduje wygaśnięcie umowy, ale dopiero z upływem okresu, na jaki została zawarta w razie nieskorzystania przez ubezpieczyciela z prawa do wypowiedzenia³².

Według D. Fuchsa oraz G. Mikśa, w braku szczegółowej regulacji ubezpieczeniowej odnośnie do trybu odstąpienia sięgnąć należy do art. 487–97 k.c., dotyczących umów wzajemnych³³. Propozycja ta jest wątpliwa z kilku względów. Po pierwsze, jak już wskazano, nie wydaje się, by w odniesieniu do wypowiedzenia można było stosować, choćby odpowiednio, przepisy o odstąpieniu od umowy wzajemnej. Po drugie, nawet przyjąwszy tezę dopuszczającą taką możliwość, art. 814 § 2 k.c. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 492–495 k.c. W zakresie objętym hipotezą art. 814 § 2 k.c. przepisy te nie mogą znaleźć zastosowania, tym bardziej że wbrew wywodom D. Fuchsa nie regulują one szczegółowo trybu odstąpienia od umowy. Po trzecie, propozycja stosowania art. 491 k.c. jest wątpliwa wzięwszy pod uwagę, że przepis ten umożliwia odstąpienie od umowy w razie zwłoki, po wyznaczeniu dodatkowego terminu. Przepis art. 814 § 2 k.c. dotyczy sytuacji szczególnej, gdy ubezpieczyciel ponosił odpowiedzialność przed zaplaceniem składki i w razie jej niezapłacenia przewiduje sankcję surowszą, pozwalając ubezpieczycielowi wypowiedzieć umowę ze skutkiem natychmiastowym bez wyznaczania terminu dodatkowego niezależnie od tego, czy opóźnienie w zaplacie składki miało charakter zwłoki.

Podane w wątpliwość stanowisko trudno podzielić także przy założeniu, że miałyby ono dotyczyć sytuacji nieobjętych hipotezą art. 814 § 2 k.c., a mianowicie skutków niezapłacenia składki w sytuacji, gdy materialny początek ubezpieczenia powiązany jest z zaplaceniem składki zgodnie z art. 814 § 1 k.c. bądź też skutków niezapłacenia kolejnych rat lub kolejnych składek. W drugiej z wymienionych sytuacji zastosowanie znajduje bowiem art. 814 § 3 k.c., według którego niezapłacenie kolejnej raty składki powodować może ustanie odpowiedzial-

³¹ D. Fuchs, G. Mikś, *Możliwości rozwiązania umowy ubezpieczenia w sytuacjach szczególnych w świetle art. 813 i 814 k.c. – zagadnienia praktyczne*, Prawo Asekuracyjne 2012, nr 1, s. 41–42.

³² D. Fuchs, *Charakter prawny art. 814 Kodeksu cywilnego. Rozważania na tle czasowych aspektów odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń*. Palestra 2005, nr 7–8, s. 100.

³³ Tak samo D. Fuchs, *Charakter prawny art. 814 Kodeksu cywilnego...*, s. 101–102.

ności ubezpieczyciela tylko wtedy, gdy taki skutek przewidywała umowa ubezpieczenia, a ubezpieczyciel po upływie terminu wezwał ubezpieczającego do zapłaty z zagrożeniem, że brak zapłaty w terminie 7 dni od daty otrzymania wezwania spowoduje ustanie jego odpowiedzialności.

W odniesieniu do sytuacji niezapłacenia kolejnej raty składki stosowanie przepisów o odstąpieniu od umowy wzajemnej w razie zwłoki ze spełnieniem świadczenia wzajemnego wydaje się zatem zbędne. Ustawodawca umożliwił bowiem ubezpieczycielowi wprowadzenie do umowy ubezpieczenia skutku w postaci automatycznego ustania odpowiedzialności. *Ratio legis* takiego unormowania wydaje się być ochrona ubezpieczającego. Skorzystanie z mechanizmu wskazanego w art. 814 § 3 k.c. jest aktualne jedynie wówczas, jeżeli spełnione są dwa warunki: po pierwsze, stosowne postanowienie znalazło się w umowie lub o.w.u., po drugie, ubezpieczyciel wezwał ubezpieczającego do zapłaty z zastrzeżeniem, że brak zapłaty w terminie 7 dni spowoduje ustanie odpowiedzialności.

Ustanie odpowiedzialności nie wydaje się ponadto równoznaczne z wygaśnięciem stosunku ubezpieczenia. Jeżeli zatem składka zostanie zapłacona po upływie 7-dniowego terminu, ochrona ubezpieczeniowa może zostać przez ubezpieczyciela przywrócona od chwili jej zapłacenia³⁴. Implikuje to trwanie umowy ubezpieczenia bez ponoszenia odpowiedzialności w okresie od upływu 7-dniowego terminu do chwili uiszczenia składki. Oczywiście ubezpieczyciel nie ma prawa naliczać składki za okres, w którym nie ponosił odpowiedzialności. Można zatem stwierdzić, że okres pomiędzy upływem 7-dniowego terminu a zapłaceniem składki jest formalnym okresem ubezpieczenia, nie jest natomiast okresem ubezpieczenia w rozumieniu materialnym ani technicznym³⁵. Rozwiązanie takie jest bardziej elastyczne i korzystniejsze dla ubezpieczającego, niż wynikające z art. 491 k.c. prawo do jednostronnego przerwania umowy ubezpieczenia przez ubezpieczyciela.

Jeżeli chodzi o sytuację niezapłacenia składki warunkującej początek odpowiedzialności ubezpieczyciela, wyposażenie ubezpieczyciela w prawo odstąpienia od umowy na podstawie art. 491 k.c. niczemu nie służy. Interesy ubezpieczyciela nie są w tej sytuacji zagrożone, skoro materialny początek ubezpieczenia w ogóle nie nastąpił. Wyposażenie ubezpieczyciela w takie prawo byłoby niekorzystne dla ubezpieczającego, skorzystanie bowiem z prawa odstąpienia przez ubezpieczyciela wykluczałoby możliwość uiszczenia przez ubezpieczającego składki po terminie oraz rozpoczęcie materialnego okresu ubezpieczenia. Wydaje się, że w tej sytuacji ubezpieczyciel nie musi odliczać składki za okres, w którym nie ponosił odpowiedzialności, bowiem ani art. 813, ani

³⁴ Tak W. Kamieński, op. cit., s. 46 i 49.

³⁵ Odnośnie do rozróżnienia między formalnym, materialnym i technicznym okresem ubezpieczenia zob. np.: E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych...*, s. 190.

art. 814 k.c. nie zawierają takiego wymagania³⁶. Przy przyjęciu tej koncepcji interesy stron wydają się być dobrze wyważone³⁷.

Za stosowaniem przepisów ogólnych dotyczących odstąpienia od umowy wzajemnej w odniesieniu do umowy ubezpieczenia wypowiada się również W. Kamieński. Autor ten wskazuje, że odwołanie do art. 491 k.c. ma miejsce nie tylko w przypadku niezapłacenia składki jednorazowej lub składki pierwszej, ale także następnej, w razie zawarcia w umowie klauzuli prolongacyjnej, jeżeli powstanie odpowiedzialności ubezpieczyciela w kolejnym okresie ubezpieczenia będzie uzależnione od spełnienia świadczenia przez ubezpieczającego³⁸. Zdaniem W. Kamieńskiego, odwołanie do przepisów ogólnych ma być niezbędne ze względu na relacje pomiędzy art. 814 § 2 i 3 k.c. Wydaje się, że pogląd ten, podobnie jak przytoczone wcześniej stanowisko D. Fuchsa oraz G. Miksa, pomija posłużenie się przez ustawodawcę w art. 814 § 2 terminem „wypowiedzenie umowy” zamiast „odstąpienie od umowy” oraz nie wyjaśnia celowości sięgania do art. 491 k.c. w sytuacji, gdy art. 814 § 2 k.c. wyposaża ubezpieczyciela w uprawnienie dalej idące, a art. 814 § 3 k.c. zawiera szczególną regulację dotyczącą niezapłacenia kolejnej raty składki, natomiast w sytuacji, gdy nie zapłacono składki warunkującej początek odpowiedzialności ubezpieczyciela, nie rozpoczyna się materialny bieg ubezpieczenia.

5. Wypowiedzenie umowy ubezpieczenia osobowego

W odniesieniu do umów ubezpieczenia osobowego, ustawodawca uprzywilejowuje ubezpieczającego w stosunku do ubezpieczyciela w sposób jeszcze bardziej wyraźny, niż w odniesieniu do umów ubezpieczenia majątkowego. Umowa ubezpieczenia osobowego może być wypowiedziana przez ubezpieczającego bez wyraźnych powodów w każdym czasie, a nie tylko w ciągu krótkiego okresu po zawarciu umowy ubezpieczenia. *Novum* w stosunku do regulacji sprzed 2007 r. polega na zastrzeżeniu, że jeżeli termin wypowiedzenia nie został określony w umowie ani w o.w.u. umowa może zostać wypowiedziana ze skutkiem natychmiastowym. Symptomatyczne jest, że jednostronną rezygnację przez ubezpieczającego ze stosunku prawnego ubezpieczenia osobowego ustawodawca określa mianem „wypowiedzenia” także wtedy, gdy ma ona charakter natychmiastowy. Brzmienie art. 830 § 1 k.c. nie pozostawia wątpliwości, że omawiana regulacja znajduje zastosowanie do wszystkich

³⁶ Art. 813 § 2 *in fine* k.c. wyraźnie zastrzega, że ubezpieczającemu przysługuje zwrot składki za okres niewykorzystanej ochrony ubezpieczeniowej w wypadku wygaśnięcia umowy ubezpieczenia przed terminem, na jaki została zawarta. Nie istnieje natomiast przepis wyraźnie zakazujący naliczania składki za okres karencji, jeżeli ubezpieczający wbrew swemu obowiązkowi nie zapłacił składki w uzgodnionym terminie.

³⁷ Nawet M. Orlicki, będący zwolennikiem stosowania do umowy ubezpieczenia przepisów o wykonaniu zobowiązań wzajemnych twierdzi, że intencją ustawodawcy było zawężenie prawa ubezpieczyciela do odstąpienia od umowy jedynie do sytuacji wskazanych w art. 814 § 2 k.c. Tylko w takiej sytuacji ustawa wyraźnie przyznaje ubezpieczycielowi prawo odstąpienia od umowy. Z przytoczonych względów, zdaniem tego autora, wykluczone jest odstąpienie przez ubezpieczyciela od umowy ubezpieczenia na podstawie art. 491 k.c. – tenże, *Umowa ubezpieczenia...*, s. 280.

³⁸ W. Kamieński, op. cit., s. 45.

umów ubezpieczenia osobowego, a nie tylko do długoterminowych umów ubezpieczenia na życie³⁹.

W odniesieniu do normy z art. 830 § 1 k.c. powstaje pytanie, czy termin wypowiedzenia zastrzeżony w umowie lub o.w.u. może być dowolnie długi? M. Orlicki słusznie wskazuje, że klauzule, w myśl których okres wypowiedzenia trwa do momentu zakończenia stosunku prawnego w terminie pierwotnie przewidzianym będą nieskuteczne jako zmierzające do obejścia prawa⁴⁰. Wydaje się, że ograniczenia co do terminu wypowiedzenia są nawet dalej idące. Należy je powiązać nie tylko z czasem, na który zawarto umowę ubezpieczenia, ale również z charakterem składki oraz terminami płatności kolejnych rat. Uprawnienie przewidziane dla ubezpieczającego ma mu bowiem umożliwiać jednostronne zakończenie stosunku ubezpieczenia w rozsądnym terminie, bez narażania się na konieczność zapłaty składki za następne okresy.

Omawiany problem ma największe znaczenie w odniesieniu do umów ubezpieczenia na życie. Trudno wskazać sytuacje graniczne, wydaje się jednak, że zastrzeżenie okresu wypowiedzenia dłuższego niż 3 miesiące na koniec roku powinno być traktowane jako nadużycie prawa. Nadmiernie wydłużony okres wypowiedzenia będzie ograniczał prawo przyznane ubezpieczającemu, zmierzając do związania go umową ubezpieczenia w kolejnym okresie oraz narażając na zapłatę składki za ten okres. Pomijając wyjątki, w kodeksie cywilnym trudno znaleźć przypadki okresów wypowiedzenia dłuższych niż 3 miesiące⁴¹.

Prawo wypowiedzenia umowy ubezpieczenia osobowego służące ubezpieczycielowi jest dla odmiany ograniczone. Ograniczenie dotyczy przede wszystkim umów ubezpieczenia na życie, które ubezpieczyciel może wypowiedzieć jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie (art. 830 § 2 k.c.)⁴². Jak wskazano, do umowy ubezpieczenia choćby zawartej na czas nieoznaczony, w szczególności na okres życia ubezpieczonego, jako umowy terminowej, nie znajduje zastosowania reguła z art. 365¹ k.c. Taka sytuacja tłumaczona jest szczególnym charakterem umowy ubezpieczenia na życie, w której ryzyko wypadku ubezpieczeniowego początkowo niewielkie z istoty rzeczy rośnie wraz z postępującym wiekiem ubezpieczonego⁴³.

³⁹ Tak M. Orlicki, (w:) M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz...*, s. 132. W przeszłości wyrażano pogląd, że prawo to jest aktualne jedynie w odniesieniu do długoterminowych umów ubezpieczenia na życie. Tak m.in. E. Montalbetti, (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 1664; W. Warkała, (w:) *System prawa cywilnego*, t. 3, cz. 2, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 946; A. Tadla, *Umowa ubezpieczenia na życie*, s. 152.

⁴⁰ M. Orlicki, (w:) M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz...*, s. 132–133.

⁴¹ Na przykład, dla umowy dzierżawy gruntu rolnego okres wypowiedzenia wynosi rok, a dla innej umowy dzierżawy sześć miesięcy (art. 704 k.c.), jednak *ratio legis* tak długiego okresu wypowiedzenia jest w tym przypadku ochrona dzierżawcy i w żaden sposób nie może być odniesione do ubezpieczyciela zawierającego umowę ubezpieczenia.

⁴² W literaturze podkreśla się, że przedstawione unormowanie stanowi istotne ograniczenie dla ubezpieczyciela. Tak M. Orlicki, (w:) M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz...*, s. 134; A. Chróścicki, *Umowa ubezpieczenia po nowelizacji kodeksu cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 153.

⁴³ M. Orlicki, (w:) M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz...*, s. 134–135.

W odniesieniu do umów ubezpieczenia na życie zawartych na czas oznaczony art. 830 § 3 k.c. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 812 § 5 k.c., wykluczając wypowiedzenie tych umów przez ubezpieczyciela z ważnych powodów. Brzmienie art. 830 § 3 k.c. wskazuje, że ograniczenie to nie dotyczy niebędących umowami ubezpieczenia na życie umów ubezpieczenia osobowego zawartych na czas oznaczony. Takie umowy mogą być zatem wypowiedzane przez ubezpieczyciela z ważnych powodów określonych w umowie lub o.w.u.

Przepis art. 830 § 3 k.c., według którego ubezpieczyciel może wypowiedzieć umowę ubezpieczenia jedynie w przypadkach wskazanych w ustawie sugeruje, że kodeks cywilny przewiduje przynajmniej kilka możliwości wypowiedzenia umowy ubezpieczenia na życie przez ubezpieczyciela. W rzeczywistości możliwość wypowiedzenia umowy ubezpieczenia na życie przez ubezpieczyciela wydaje się być ograniczona do sytuacji opisanej w hipotezie art. 814 § 2 k.c. – niezapłacenia składki lub jej pierwszej raty, jeżeli ubezpieczyciel ponosił odpowiedzialność jeszcze przed jej zaplaceniem. Przepisy o ubezpieczeniach osobowych nie zawierają żadnych szczególnych regulacji dotyczących wypowiedzenia umowy przez ubezpieczyciela. Norma ogólna z art. 814 § 2 k.c., umożliwiająca ubezpieczycielowi wypowiedzenie umowy w razie niezapłacenia składki lub jej pierwszej raty, jest zastąpiona przez regułę art. 830 § 2 k.c., zgodnie z którą niezapłacenie składki lub jej raty uważane jest za wypowiedzenie umowy przez ubezpieczającego. Inne przypadki wypowiedzenia wydają się niedopuszczalne ze względów wcześniej opisanych. Wypowiedzenie umowy ubezpieczenia na życie zawartej na czas oznaczony na podstawie art. 812 § 5 k.c. nie wchodzi w grę jako wykluczone przez art. 830 § 3 k.c. Przepis ogólny art. 365¹ k.c. nie dotyczy umów ubezpieczenia na życie jako umów terminowych. Przepisy o wykonaniu i skutkach niewykonania umów wzajemnych również nie znajdują zastosowania.

Wyróżnienie przez H. Cieplą wśród przyczyn wypowiedzenia umowy ubezpieczenia na życie przez ubezpieczyciela przed terminem zmiany ogólnych warunków ubezpieczenia w czasie trwania stosunku ubezpieczenia wydaje się polegać na nieporozumieniu⁴⁴. Zmiana przez ubezpieczyciela ogólnych warunków nie może być traktowana jako samoistna przyczyna wypowiedzenia przezeń umowy. Zawarte w art. 830 § 4 k.c. odesłanie, nakazujące stosować odpowiednio regułę z § 3 tego przepisu w razie zmiany o.w.u. w czasie trwania umowy miało na celu podkreślenie, że zmiana tego rodzaju jest możliwa jedynie wtedy, gdy ustawa daje taką możliwość⁴⁵.

6. Wnioski

Przepisy kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia posługują się terminem „wypowiedzenie umowy” i jest to rozwiązanie prawidłowe wzięwszy pod uwagę, że umowa ubezpieczenia rodzi stosunek prawny o charakterze ciągłym. Jedynie w art. 814 § 2 k.c. ustawodawca posłużył się terminem „odstąpienie”. Może być wątpliwe, czy ograniczenie prawa zakończenia stosunku prawnego

⁴⁴ H. Cieplą, op. cit., s. 729.

⁴⁵ M. Orlicki, (w:) M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz...*, s. 136.

przyznanego ubezpieczającemu przez ten przepis krótkim terminem jest wystarczającym powodem, by posługiwać się terminem „odstąpienie”, skoro konsekwencje są identyczne jak w przypadku wypowiedzenia.

Prawo wypowiedzenia umowy ubezpieczenia przez ubezpieczyciela z przyczyn przewidzianych w ustawie oraz z ważnych powodów należy interpretować zawężająco. W części potwierdzającej prawo wypowiedzenia umowy przez ubezpieczyciela, przyznane mu wyraźnie innymi przepisami, art. 812 § 5 jest zbędny w części dotyczącej ważnych powodów, nieprecyzyjny i rodzący ryzyko niekorzystnej dla ubezpieczającego interpretacji rozszerzającej.

Zawarta w art. 814 k.c. regulacja, dotycząca konsekwencji niezapłacenia pierwszej lub kolejnej raty składki wydaje się, wbrew teom niektórych autorów, stanowić kompleksowy reżim prawny. Sięganie w przypadku niezapłacenia składki do przepisów o odstąpieniu od umowy wzajemnej jest wątpliwe, ponieważ w art. 814 k.c. posłużono się terminem „wypowiedzenie”, a regulacja dotycząca zwrotu świadczeń przy odstąpieniu nie nadaje się do zastosowania. Ponadto w sytuacjach niezapłacenia składki nieobjętych hipotezą norm zawartych w § 2 i 3 ubezpieczyciel jest chroniony w sposób wystarczający.

W podsumowaniu można stwierdzić, że regulacja kodeksu cywilnego dotycząca wygaśnięcia umowy ubezpieczenia może budzić wątpliwości. Dają się one jednak usunąć w drodze interpretacji i nie uzasadniają kolejnej ingerencji w akt o randze kodeksu. Przedmiotem dyskusji może być ewentualnie zastąpienie użytego w art. 812 § 4 terminu „odstąpienie” terminem „wypowiedzenie”. ■

Expiration of the Insurance Contract due to a Declaration of Will of a Party on the Basis of the Civil Code Regulations

The aim of the article is to discuss the early expiration of an insurance contract as a result of a decision of one party. At the beginning the author explains the terminology and indicates issues worth discussing. Furthermore, he presents and justifies his views adducing the opinions of doctrine and judicature.

According to the author, the right to renounce the contract of insurance concluded for a period of time longer than six months within 7 or 30 days from its conclusion, (Art. 812 § 4 C.C.) ought to be called „termination” instead of „renunciation”.

The insurer's right to terminate the contract in cases provided for in a contract as well as for important reasons should be strictly interpreted (Art. 812 § 5 C.C.). For example, subsequent insurance losses as such cannot constitute important reasons justifying the termination of a contract. The right to terminate the contract of insurance by the insurer or to cease his liability because of the insured's failure to pay premium is regulated in Art. 814 of the Civil Code. In the author's view, despite the reciprocal nature of the insurance contract, general provisions of the Code relating to the performance and effects of non-performance of the obligation arising from a reciprocal contract do not apply in this situation.

One of the characteristic features of the insurance of persons is a very limited insurer's right to terminate the contract in contrast to a broad scope of a similar right given to the insured.

Keywords: insurance contract, renunciation, termination, dissolution, expiration, obligation.